١٧ی تەمموز.. بەشی یەکەم.. ڕەسووڵ بەختیار

-1-

گەمەی منداڵانی شەقامیش گۆڕا بوو، ئەوان لەجیاتی تۆپی پێ، کۆمەڵ کۆمەڵ لەکۆڵان و لا کۆڵانەکاندا کۆدەبوونەوە، بەدار و قایش تفەنگیان دروستکردبوو، لەناوەڕاستی شەقامەکەدا چەند بەردێکیان دانابوو، هەر کەس بەوەدا تێپەڕ بوایە وەک مەفرەزەکانی حکومەتی پێشوو و پێشمەرگە داوای هەویەیان لێدەکردن، یان ئەگەر هەر شتێکیان پێ بوایە داوایان دەکرد، ئەو پیاو و ژنانەی بەوەدا تێپەڕ دەبوون تەنیا پێدەکەنین و دەستیان بەسەر ئەو منداڵانە دادەهێنا، لەکۆڵاندا پیر و گەنجەکان بەژن و پیاوەوە سەیری ئەو دیمەنەیان دەکرد و پێدەکەنین، یاخود منداڵان دەبوون بەدوو کۆمەڵەوە بەشێکیان سووپا و ئەویتریان پێشمەرگە بوون، لەناکاوێکدا هێرشیان دەکرد سەر یەک دەبوایە هێزی پێشمەرگە لەو یاریەدا سەربکەوێ، بۆیە زۆربەی منداڵەکان حەزیان دەکرد ببن بە پێشمەرگە، هەرچەنێک بۆ رێکدەکەوتن، یاریەکە بەخۆشی کۆتایی دەهات، دایکان بەبزەوە سەیری یاری منداڵەکانیان دەکرد.
لەو رۆژانە تا دەهات نیشتمانپەروەری و خۆشەویستی بۆ نیشتمان لەدڵی هاووڵاتیاندا زیاتر دەبوو، لەگەڵ ئەوەی تا دەهات ژیان و گوزەرانی ماڵە هەژارەکان زۆرتر زەحمەتر دەبوو، لەتەک ئەمەشدا دزی و جەردەیی هێدی هێدی پەرەی دەسەند، بەعسیش دەیویست بۆ دووبارە دەست بەسەر هەموو جومگەکانی فەرمانڕەوایی دابگرێتەوە، گەنجانی وڵاتیش لەبێ ئومێدیدا نەیان دەزانی چی بکەن، بەڵام بەشێک لەو گەنجانەی لەپێشتردا ئەندامی رێکخستنی حزبە کوردییەکان بوون، هەردەم دەیانویست تۆڵە لەبەعس بکەنەوە و لەناکاوێکدا گوزرێک لەحکومەت و بەعس بدەن، لەو سەردەمەدا هیچ یاسا و پاسا و رێسایەک بوونی نەبوو، هەر کەسێک لەسەر شەقام کلاشینکۆفێکەی دەردەهێنا چەندین گوللە یان بەسەر شەقامەکەوە دەنا یاخود گوللەی بەئاسمانەوە دەنا، ئەوانەی دوژمنکاریان هەبوو، هەل بوو تا تۆڵەی خۆیان بکەنەوە، بەتایبەتی ئەو دوژمنکاریانەی چەندین ساڵ بوو چارەسەر نەکرابوو، یان کەسانی بکوژی پێشتر موستەشار و جاش بوون، لەو کاتەدا ئەوانە تەنیا خۆیان شاردبەوە، بەڵام لەرەو لەوە گوێبیستی ئەوە دەبووین بەهۆی کێشەی عەشارییەوە کەسێک کوژراوە.

تا ئەو کاتەی بەتەواویی خەڵک لەخەی بێزار بوو، کەچی پیاوانی ڕژێم دەیانویست هەڵەک وەربگرن تا وەک پێشتر دەسەڵاتیان بکەوێتەوە دەست، لەمبارەیەوە ماوەیەکی دوور و درێژە دەمەوێ چیرۆکێکی کورت یان درێژ، یاخود نەقڵەتێک-کورتە ڕۆمانێک لەبارەی ١٧ی تەمموز بنووسم، پرسیارم زۆر لەهاوڕێیەکانم کرد، زۆر بەکەمی ئەو ڕۆژەیان لەبیر ماوە، هیچ کام لەحزبەکانیش خۆی لێ نەکردەتە ساحێب، چونکە ئەو ڕۆژە گەنجانی شاری هەولێر دەتوانم بڵێم سەرتا سەد کەسێک دەبوو، لەسەرەتای شەقامی باتەوە و لەتەک قەلا بەرەو پارێزگا دەرۆیشتن، هاواریان دەکرد بە دەرەوە بە دەرەوە حزبی بەعس بە دەرەوە، دواتر بووە خۆپیشاندانێکی زۆر گەورە، هەر کەس لەلای خۆیەوە هاواری دەکرد بە دەرەوە بە دەرەوە حزبی بەعس بە دەرەوە هێرشکرایە سەر پارێزگا، لەپێش چاوانمە چۆن بەعسییە کورد و عەرەبەکان ڕایان دەکرد، هەتدەک لەو بەعسیانە تەقەیان دەکرد، نەمبینی کەس بریندار بێ، بەڵام تا دەهات دەنگی تەقە زیاتر دەبوو، دواتر هێزی پێشمەرگە، ئەو کات هەموو شتێک بەناوی بەرەی کوردستانییەوە بوو، بەهانای خۆپیشاندەرانەوە هاتن.

هەموو ئەوانەی داخ لەدڵ بوون لەبەعس، خۆیان وا ئامادە کردبوو، ئەگەر بشکوژرێن هەر دەبێ بەعسییەکان وەدەرنێن و چاوشکێنیان بکەن، چاوانی پڕ ئەسرینی دایکان لەم کاتەدا ناونیشانی هێرش و بەرخودان بوو، تا تۆڵەی هەموو دڵۆپە فرمێسکێنان بکرێتەوە.

شەقامەکانی شار بۆنی خوێنیان لێدەهات، وەک ئەو ڕۆژە بوو، کاتێک ڕژێمی بەعس گەڕایەوە شاری هەولێر بەهەموو زەبروزەنگێکەوە کەوتبووە قەڵاچۆکردنی ئەو کەسانەی لەناو شار مابوونەوە، وەکخۆم سێیەم ڕۆژ دوای هاتنەوەی ڕژێمی بەعس گەڕامەوە ناو شار، لەبەستەڵێکە هێدی هێدی، لەگەڵ خێزانێکی دیکە ڕێگەمان گرت تا بێینەوە، لەتەک ئەوەی خەڵکێکی زۆر بەپێ و بەهیلاکی و بە ئۆتۆمبێل دوای چەند ڕۆژێک گەیشتبوونە سنوور تا ئاودیووی ئیران ببن، لەیەکەم بازگە لەنزیک کارگەی جگەرەی هەولێر چەند سەربازێک و ئەفسەرێک وەستابوون، داوای هەوییەیان لێکردین، دوای تەماشاکردنی هەوییەکان، ئەفسەرەکە هەندێک جوێنی پێداین و گوتی: بڕۆن لێرە نەمێنن.

کاتێک بەشەقامەکاندا تێپەڕین دەبوویت بەچاوانی خۆت دەتبینی، تەرمەکان لەسەر شەقام بۆگەنی بوو بوون، دەبوایە لووتی خۆت بگری دەنا گێژ دەبووی لەبۆن، ئەو ئۆتۆمبیلانەی تووشی هێرشی هیلکۆپتەرەکان بوو بوون، لەهەموو لایەکەوە سووتابوون، دیار بوو چەندین تەرمیشی تیادایە، هەر چۆنێک بێ، بەلا کۆڵانەکاندا دوای چەند سەعاتێک خۆم گەیاندەوە ماڵ، بینیم، ماڵی ئێمەش بەتەواوی هاتوونەتەوە، ئەوان تا کەسنەزان ڕۆیشتبوون، دوای ئەوەی بەنزین لە

ئۆتۆمبیلەکە نامێنێ دوو شەو لەکەسەزان دەبەن، دواتر بەهۆی
لەبووردنی گشتی دەگەڕێنەوە.
گەڕەکەکانی شار تاکە تاکە ماڵی تیادا بوو، ژیان لەو گەڕەکانە
نەمابوو، کاتەکیش دەتویست بڕێی دەرەوە، ئەوا بەترسەوە دەبوایە ڕێ
بکەی، نەوەک سەربازێک لەدوورەوە تەقەت لێ بکات، دوای چەند ڕۆژێک
تاک تاک خەڵک دەگەڕایەوە، دوای هەفتەیەک ئەو جارەیان خەڵک
بەکۆمەڵ و بەکۆ دەگەڕانەوە ناو شار، بازگە و هێزی سەربازیش لەنێو
شاردا کەمتر بەوە، بەماوەی مانگێک شار بەتەواویی ئاوەدانی
تەکەوتەوە، تا ناوەڕاستی مانگی پێنجی ۱۹۹۱ هێدی هێدی خەڵک
دەگەڕایەوە، لەمانگی شەشی ئەو ساڵەدا زۆربەی خەڵک گەڕایەوە ناو
شار، لەتەک ئەوەی لەشارۆچکەی شەقڵاوە هێزی پێشمەرگە و بەرەی
کوردستانی بارەگایان هەبوو، زۆربەی حزبەکان بارەگان لەوێدا بوو.
بە مانگی حەوت شار جوولەیەکی تەکەوت، کەمێک لەدووکان و بازاڕەکان
کرایەوە، بەڵام ترس لەهەموو شتێک هەبوو، بەشێک لەهێزی پێشمەرگەش
لەنێو شاردا بوو.
شار بەتەواویی خرۆشا بوو، هیچ کار و کاسبییەک نەمابوو، ئەوەی
هەبوو، چۆن بتواندرێ ڕۆژانە شتێک بخۆین، چەند مانگێک بوو، خەڵکی
شار و گوند و شارۆچکەکانی دیکە لەئاوارەیی گەڕابوونەوە، دوای
ئەوەی ڕاپەڕینێک هەموو کوردستانی گرتەوە، دواتر سووپای ڕژێمی
بەعس بەسووپایەکی زەبەلاحەوە هێرشی کردە سەر شارە گەورەکانی
کوردستان، کەس بەتەمای ژیان نەبوو، نەوەک لەلایەکەوە پیاوانی
ڕژێمی بەعس، گوللەیەک بتەقێنن لەلایەک تۆرمەکەت بکەوە،
سەربازەکانی بەعس هەندێکیان بۆ پاراستنی ئەمن و ئیستغباراتی ڕژێم
لەلایەکەوە مەڵگەیان کردبوو، لەهەموو شتێک دەترسان، هەتا لەخۆیان
و لەدەوروبەر و ئەفسەرەکانیان دەترسان، ترس باڵی بەسەر هەموو
شتێکدا کێشابوو، دایکان لەگەڕەکەی جوان و میللییەکان هەردەم دەیان
بەمنداڵەکانیان نەوە بوو، لەشەواندا هیچ شتێک نەدەجوولا تەنیا ئەوە
نەبێ ئۆتۆمبیلە تیژڕەوەکان تاک تاک بەسەر شەقامەکاندا دەڕۆیشتن،
کەس نەیدەزانی ئەمانە پێشمەرگەن یان جاش و پیاوانی ئەمنی ڕژێمن،
شەوان شار دەبوو بەیەک پارچە ئاگر، هەر کەس لەلای خۆیەوە تەقەی
بەئاسمانەوە دەنا، زۆر کەس لەو تەقە و تەقە برینەدار دەبوون و
دواتر بەهۆی تلانەوە و ئازارەکانیان دەمردن، ڕۆژ نەبوو خەڵک بەکۆ
نەچنە گۆڕستانەکان، بۆ ناشتنی تەرمی ئازیزەکانیان، ئێستا ئەگەر
بچییە گۆڕستانەکان ڕێککەوتەکانی سەر گۆڕەکان ئەم ڕاستییەمان بۆ
دەردەخەن.
سەرەتا لەوانەیە بپرسن بۆ ۱۷ی تەمموز، ئەوە ڕۆژی کودەتا یان
ئەگەر بەزمانی بەعسییەکان بدوێین، دەبێ شۆڕشی ۱۷-۳۰ی تەمموز،

یان یادی لەدایکبوونی حزبی بەعسی عەرەبی ئیشتراکییە، ئەو کاتەی بەسەرکردایەتی ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر و سەدام حسێن عێراق کەوتە دەست کۆمەڵێ چەتەیەک، ناویان لەخۆ نابوو حزبی بەعس، نەوەی ئێستا نازانێ ئەو بەعسە چ کارەساتێکی بەسەر خەڵکی عیراق بەگشتی و بەتایبەتی خەڵکی کوردستان-باکووری عێراق هێنابوو، کوشتن و بڕین لەهەموو لایەک بوو، بەتایبەت بۆ ئەوانەی بزاندرایە بەخەیاڵیش بڕوایان بە بەعس نییە، یان دژ بە بەعسن.
ئێستا خۆم لە نێوەندی ئەم باسەدا لەدڵەڕاوکەدام نازانم چۆن هەموو جوولە و بزاوتێکی گەنجان باس بکەم، نامەوێ لە نێوەندی چیرۆکەکدا بیبەستمەوە بەخەیاڵ، ناشکرێ ڕۆژێکی مێژووی شارێک بەچەند دێڕێک باس بکەم.
لەسەرەتای ڕاپەڕین، مانەوەی بەرەی کوردستانی تەنیا بیست ڕۆژێک بوو، واتە لە ١٩٩١-٣-٧ تا ١٩٩١-٣-٣١ تا ئەو کاتەی شاری کەرکووک ئازاد کرا، لەدواتر ڕژێمی بەعس بەهەموو هێزێکەوە هێرشی کردە سەر شارەکانی کوردستان و بەتایبەتیش شارە گەورەکان وەک هەولێر و سلێمانی و دهۆک، خەڵکی کوردستان هەر یەک لەلای خۆیەوە بنە و بارگەی خۆی تێکنا و بەرەو سنورەکان ملی نا، بەبێ ئەوەی هیچ ئاسۆییەکی هەبێ، ئەگەر هێزە نەودەوڵەتییەکان و دانوساتەکان نەبوایە، لەوانەیە بە ماوەی چەند مانگێک شارەکان جەنجاڵ نەدەبووەوە، دوای گەڕانەوەی بەشێک لەخەڵک بۆ ناو شارە گەورەکان، جوولە گەڕا، وەک لەسەرەتادا گوتم: زۆربەی باوکان دەیانویست هەر چۆنێک بێ بژێوی ڕۆژانەیان دەستبکەوە تا بتوانن منداڵ و خێزانەکەیان لەبرسییەتی ڕزگار بکەن، دایکانیش دەستیان لەسەر دڵیان بوو نەوەک گوللەیەک خۆیان و منداڵەکانیان بپێکێ.
ئەو کات تەمەنم بیست و یەک ساڵان بوو، دیمەنەکە لەپێش چاومە، ئەو کات لە چاپخانەی هەولێر دواتر ناوەکەی گۆڕا بۆ کوردستان لەدووکانەکانی نزیک باڵەخانەی پارێزگای هەولێر شاگردی چاپخانەی کوردستان بووم، دەمبینی پیاوانی بەعس لەپێش ڕۆژی ١٧ی تەمموز بەهەمان شێوەی پێشتر بەخۆنیشاندانی جەبوورەتیانە دەیانویست خۆیان وا نیشان بدەن، بەوەی حزبی بەعس و دەسەڵاتییان لەم شارە هەر ماوە، بەڵام ترسێکی گەورەیان لەهەموو جوولەیەک هەبوو،
ترس لەخۆیان، ترس لەخەڵک، ترس لەجاش و چەکاوخەرەکانیان، ئەمنەکانم دەبینی رووخساریان هەڵبزرکابوو، ئەوانیش نەیاندەزانی داهاتوویان چۆنە، بەڵام دەیانویست وەک پێشتر لێبخوڕن، کەچی منداڵێک بەلایاندا تێپەڕێ بووایە، ئەوان گومانیان لێی هەبوو، نەوەک نارنجۆکێک لەلایان بتەقێنێ، هەروەها بەچاوە ترسنۆکەکانیان سەیری ئافرەتانیان دەکرد، دەیانویست وەک پێشتر گاڵتە بکەن، کەچی خۆیان

ل□کونج□کانیان نابوو، ب□ل□رز□و□ س□یری د□وروب□ریان د□کرد ئ□وان□ی پ□شتر ل□گ□□ ئ□من□کان ئاشنای□تی ه□بوو، دیار بوو ب□چاو ئاماژ□یان ب□ ک□ش□ و رووداو□کانی ر□ژان□ د□کرد، ئ□وان ل□ی□کتر ت□د□گ□یشتن، ک□چی نام□کان ب□نیو□چ□ی د□گ□یشت، تا د□هات ترسی زیاتریان ل□س□ر د□نیشت، ب□□ام خ□□کیش ب□گشتی ن□ی د□زانی بداهاتوویان چ□ن د□ب□.

ئ□و□ی ل□ر□دا د□یخ□ین□ روو باسکردنی ت□واوی راپ□□ین□ک□ی ب□هاری ١٩٩١ نیی□، ب□□کو ل□ن□و□ندی ئ□م چ□ند د□□□دا باسکردنی چوار مانگ□ ، ب□تایب□تیش ر□ژی ١٧ی ت□مموزی ١٩٩١. ل□دوای ئ□م ر□کک□وت□ و خ□پیشاندان□، حکوم□تی ع□راق، یان راستتر ب□□ین ب□ت□واوی بن□ و بار□گ□ی خ□ی ت□کنا و ه□رچی ئیدار□ و چ□ک و تفاق ه□ی□ بردی□و□ ناو ئ□و شاران□ی د□س□□اتی ب□س□ردا ه□ی□.